

ВИКТИМ, ЖАБРЛАНГАН ШАХС ХАҚИДАГИ ҚОНУНЧИЛИГИМИЗДАГИ ҚИСҚАЧА МАЪЛУМОТЛАР

*Акбаров Ойбек Эркинжон ўгли
ИИВ Академияси 3-ўқув курси
311- гуруҳ курсанти*

Хозирги долзарб ривожланиб бораётган даврда фуқароларимизнинг турли хил сабабларга кўра ўзлари ёки мол-мулкига турли хил ҳолатларда ажиёт чекиб қолаётгани, яъни ҳуқуқбузарликларда жабрланиб қолаётгани бу бизга сир эмас. Шу ҳолатларни барчасини олдини олиш мақсадида бизнинг энг олий қонунчилигимиз яъни Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13-моддасида Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланиши, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланиши қатъий белгилаб қўйилган.¹ Дарҳақиқат, юртимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг олий мақсади ҳам халқимизга муносиб турмуш шароитларини яратиш ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдан иборат.

Бундан ташқари Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев: “Асосий қонунимизда умумэътироф этилган демократик принциплар билан бирга, халқимизнинг бебаҳо қадриятлари ва бой давлатчилик тажрибасини ифодалаш муҳим эди. Айнан Биринчи Президентимизнинг саъй-ҳаракатлари билан Конституциямизда “*Инсон ва унинг қадр-қиммати*” деган улуғ тушунча

М

А

Р

Ҳуқуқшунос олимларнинг илмий тадқиқотларида ижтимоий муносабатлар жараёнида юзага келиши мумкин бўлган объектив ва субъектив омиллар шахсни ҳуқуқбузарликлардан жабрланишига олиб келиши ҳамда ушбу омиллар “*Шахсдаги виктимликни*” келтириб чиқариши мумкинлиги тўғрисидаги турли хил мазмундаги мунозаралар илгари сурилган. Шундай экан, виктим, виктимлик, виктим омиллар ва шу каби тушунчалар ўзи қандай маънони англатади, улар қаердан пайдо бўлди деган саволгани ва у тушунчалар ҳақида тушунча ҳосил қилишимиз лозим ҳисобланади.

Р

И

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 13-моддаси

² Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт параққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси: Халқ сўзи., 2016., № 243 (6678) Б.1-3.

Қ

Й

Илмий тадқиқотларида виктим атамасига «қурбон» деб таъриф беришган. Яъни содир этилган ҳуқуқбузарликларни содир этилишига фуқаро томонидан яъни жабрланган шахс томонидан ўзи шарт-шароит яратиб берганлиги ҳозирги кунги тадқиқотлар ва изланишлар натижасида аниқ бўлмоқда. Бунга сабаб ҳозирги тезлашган замонда ҳуқуқбузарликларни ҳам содир этилиши тезлашиб бормоқда бунга сабаб техника ва технологиялар ривожлангани ҳам бунга бир турки бўлди десак мубоғала бўлмайди. Буни нарсаларни олдини олиш мақсадида қонунчиликгимиз буларга барҳам бериш мақсадида ислохотлар амалга оширмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонунининг 3-моддасида “**Ҳуқуқбузарликдан жабрланувчи** – жисмоний, маънавий ёки мулкӣ зарар етказилганлиги оқибатида ҳуқуқбузарликдан жабрланган шахс”,- деб баён этилган.³ Мазкур қонуннинг **43-моддасида** “Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ва муассасанинг муайян шахснинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган профилактика чора-тадбирларини қўллашга доир фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасидир” деб тушунчасига таъриф бериб ўтилган.

Ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси – ҳуқуқбузарлик ларнинг виктимологик профилактикасини амалга ошириш жараёнида маъмурий ҳудудда фуқароларнинг ёки муайян шахсларнинг ҳуқуқбузарликлардан жабрланиш эҳтимолини камайтириш мақсадида ҳуқуқбузарликларни содир этилишида жабрланувчиларнинг тутган ўрнини ҳамда жабрланишнинг сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш ҳамда аҳолига ва унинг алоҳида тоифаларига жабрланиш хавфини туғдираётган омиллар ва ҳуқуқбузарликлар ҳақида маълумотлар бериш, бу борада уларни огоҳликка ва ҳушёрликка чақириш ҳамда хавфсизлик қоидаларига риоя этишга қаратилган тарғибот-ташвиқот ишларидан иборат⁴. Бу чора-тадбирларни амалга ошириш турли хил шаклларда амалга ошириши мумкин ҳисобланади. Буларга қуйидаги шаклларни мисол қилиб олишимиз мумкин ҳисобланади:

- Оғзаки
- Ёзма
- Электрон
- Кўргазмали

³ Ўзбекистон Республикасининг 2014-йил 14-майдаги Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонуни.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 39-сон, 341-модда.

- Белгили
- Аралаш⁵

Шакллар орқали хозирги вақтда виктимликни олдини олиш яъни жабрланувчиларни ва ҳуқуқбузарликлардан жабрланишларни олдитни олиш мақсадида амалга оширилмоқда. Бу амалга оширила ётган барча ишлар ва чоратadbирлардан мақсаб фақатгина фуқароларимизнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш ва уларни турмуш шароитини яхшилашдан иборат ҳисобланади. Бунга яқолмисолида хозиргии вақтда жорий амалдаги қонунчилигимизни яна бир ислохоти сифатида 2019-йил 2 сентябрьдаги 561-сонли ЎРҚ “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонун.

Бу қонунда **ҳимоя ордери** — тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига давлат ҳимоясини тақдим этувчи, хотин-қизларга тазйиқ ўтказаетган ёки уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахсга ёхуд бир гуруҳ шахсларга нисбатан ушбу Қонунда белгиланган таъсир кўрсатиш чоралари қўлланилишига сабаб бўладиган ҳужжатдир. Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ўзига нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этилганлиги ёки уларни содир этиш таҳдиди тўғрисидаги ариза билан тегишли ваколатли органларга ҳамда ташкилотларга ёхуд судга мурожаат этиш;

махсус марказларда, шунингдек бепул телефон линияси орқали текин ҳуқуқий маслаҳат, иқтисодий, ижтимоий, психологик, тиббий ва бошқа ёрдам олиш;

ички ишлар органларига ҳимоя ордери бериш тўғрисидаги талаб билан мурожаат қилиш, ҳимоя ордери шартлари бузилган тақдирда эса, уларни бу ҳақда хабардор қилиш;

содир этилган тазйиқ ва зўравонлик натижасида ўзига етказилган моддий зарарнинг ўрни қопланиши ҳамда маънавий зиён компенсация қилиниши тўғрисидаги талаб билан судга мурожаат этиш.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчи етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаш ҳамда маънавий зиённи компенсация қилиш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат этганда давлат божи тўлашдан озод қилинади.

Буларни ҳаммаси фуқораларимизни ҳуқуқбузарликларни жабрланувчиларга айланиб қолишини олдини олиш мақсадида қилинаётган ислохотлар ҳисобланади.

⁵ Ички ишлар органларининг профилактик фаолиятини бошқариш: Дарслик / Б.А. Матлюбов, Ў.Х. Мухамедов, А.С.Турсунов, З.А.Амиров, Б.Ф.Алимов. Масьул муҳаррир Б.А. Матлюбов – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2018. – 295 б.